

לא על חיל אוויר לבדו
חיל האוויר וצה"ל במלחמת ששת הימים
קריאה חוזרת בספרו של עזר ויצמן, "לך שמים – לך ארץ"

אלון קדיש¹

במלאת חמישים שנים למלחמת ששת הימים פתח ארכיון צה"ל בפברואר 2017 תיעוד רלוונטי הכולל הקלטות קשר של טייסים במהלך הלחימה. בסיקור סטנדרטי של החומר התייחס עיתונאי למבצע "מוקד" של חיל האוויר בכותבו שהשמדתו של חיל האוויר המצרי: "פתח את מלחמת ששת הימים, והכריע את גורל המערכה כולה".² אגביותה של האמירה הנחרצת שלפיה חיל האוויר הכריע במבצע "מוקד" את המלחמה משקפת רכיב מרכזי בזיכרון המלחמה כפי שהתקבע בציבור הישראלי.

הדברים היו נחרצים פחות, בהרבה, לפני המלחמה ומיד לאחריה. בפתח לפקודת מבצע "מוקד" ממרץ 1967 שאף היא פורסמה על ידי ארכיון צה"ל, נאמר בסעיף ידיעות כללי – "משימתו הראשונה של חיל האוויר [...] תהא השגת עליונות אווירית".³ בהמשך, בסעיף 'משימה' הורחבה ההגדרה: "לשתק את חיל האוויר של האויב ע"י פגיעה במסלוליו והשמדת מירב המטוסים על הקרקע, תוך הגנת שמי המדינה וביצוע יתר משימות החיל על פי התפתחות המלחמה".⁴

חשש שהעסיק את חלק משרי הממשלה, ועל מנת לאפשר מתן סיוע אווירי לכוחות הקרקע. מששאלו קמחי ובבלי את הרמטכ"ל, יצחק רבין, באיזו מידה היה סיוע אווירי זה מכריע בניצחון המדברי שלו, הוא היה תקיף בתשובתו:

---

¹ פרופ' אלון קדיש הוא מרצה בחוג להיסטוריה באוניברסיטה העברית בירושלים וראש המכון לחקר ארץ ישראל וישובה ביד יצחק בן צבי.

² אמיר אלון, "נחשפו הקלטות הטייסים מששת הימים: 'השמידו את מטוסי האויב על הקרקע'", *ynet* 12.02.2017 (יום פתיחת החומר לעיון הציבור). הניסוח חוזר על עצמו באמיר אלון ואטילה שומפלבי. "המטוס הפך לכדור אש" עדות טייס מששת הימים, *ynet* 13.02.2017.

³ מפקדת חיל האוויר, מחלקת אוויר, ענף אוויר/3, "פקודת מוקד" פקודת מבצע 11/67, מתאריך 16 במרץ, 1967.

⁴ שם.

מהלומת האוויר שהונחתה על הטורים המצריים השמידו את הניידות המצרית ומנעה את המצרים מאפשרות פריסת שריונם בהתאם לצרכים. כתוצאה מכך, שתי התקפות נגד שתכננו המצרים, מעולם לא יצאו לפועל.⁵

בהמשך, הוסיפו קמחי ובבלי שאמנם:

ניצחונו של חיל האוויר היה הדראמאטי ביותר במלחמה כולה, אולם מכריעה לא פחות הייתה פריצתו של חיל השריון [אוגדת טל] בציר הצפוני והבקעת מתחם אבו עגילה [אום כתף] ע"י אוגדת שרון שפתחה את הדרך למרכז סיני.⁶

מבנה מטוסי פוגה במפגן לרגל יום העצמאות

אמירה נחרצת יותר על היחס הקיים בין סיוע אווירי לבין הכרעה קרקעית הופיעה בספרו שמואל שגב, בעברו מפקד "חצב" ובעת המלחמה כתב מעריב לענייני המזרח התיכון, **סדין אדום מלחמת ששת הימים**:⁷

"ברור היה שצה"ל חייב להשיג את ההכרעה במהירות וכי הכרעה כזאת תיתכן רק לאחר השמדת השריון של האויב".

⁵ ש.ם.

⁶ ש.ם, 165-152.

⁷ שמואל שגב, **סדין אדום מלחמת ששת הימים** (תל אביב: טברסקי, [הדפסה ראשונה] אוגוסט 1967), 106.

אמירה דומה השמיע יגאל אלון, אז שר העבודה, במבוא לאחד מספרי המלחמה שיצאו מיד אחריה :

"השליטה באוויר היא כידוע, המפתח לניצחון, אם כי אין בכוחה בלבד להכריע את המלחמה".⁸

בהקשר זה מעניינת ההבחנה בספרם של צ'רצ'יל, הבן והנכד, שיצא אף הוא זמן קצר אחרי המלחמה, לגבי חזונו של נאצר שלפיו היה לחימה הירואית של חיל האוויר המצרי שתדמה לחימת חיל האוויר הבריטי בקרב על בריטניה ב-1940. תפיסה זו הייתה מופרכת מעיקרה :

even supposing the Israelis had not got in their first decisive blow, catching virtually all the Egyptian Air Force on the ground, there is little reason to suppose that the outcome would have been any different.⁹

כלומר המלחמה הייתה מוכרעת, גם ללא מבצע "מוקד", בקרבות הקרקע של אוגדות טל ושרון.

בה בעת התפרסמו דעות שלפיהן חיל האוויר, למעשה, הכריע את המלחמה במבצע "מוקד". דניאל מולד, בעבר כתב "במחנה" ובעת המלחמה סגן עורך "בטאון חיל האוויר", כתב באסופה שכללה מאמר מבוא מאת יגאל אלון :

למצרים לא היה כל סיכוי לחזור ולהיות במלחמה זו גורם צבאי קובע, אם יושמד חיל האוויר שלה [...] משק הכנפים שבאוויר המדבר והים בישר משק הכנפים צבאי היסטורי חסר תקדים, משק שהדיו נועדו להדהד בהיסטוריה עידן רב.¹⁰

לדבריו הוכחה באופן נחרץ משנתו של עזר ויצמן, ראש אג"ם ולשעבר מפקד חיל האוויר :

⁸ יגאל אלון, "סוף מעשה במחשבה תחילה", בתוך : נפתלי ארבל (עורך), *מלחמה וניצחון*, (תל אביב : מ. מזרחי, 1967), 16.

⁹ Randolph S. Churchill and Winston F. Churchill, *The Six Day War*, (London: Heinemann, 1967), 91.

¹⁰ דניאל מולד, "שמים – טהורים – מבצעיו של חיל-אוויר", בתוך : ארבל (עורך), *מלחמה וניצחון*, 28.

התורה שפיתח והנהיג היא לגבי הכוח האווירי של צה"ל, יעודיו וביצועיו, הוכחה במידה שאך בעלי תורות מועטות בעולם זוכות לה [...] התאוריה של כוח אווירי, שיעמוד תמיד במרכז צה"ל הובטחה. הוכרו סופית התאוריות שלהם על ריכוז אגרופי-האוויר בנקודות מפתח של פגיעה מהירה, מפתיעה ומרוכזת בלב ארץ האויב, המחסלת את חילות האוויר של האויב ומבטיחה את העליונות האווירית בכל הזירה, או הזירות שמשביב, ובכך מבטיחה את הניצחון הסופי, אשר ממומש על ידי כוחות השריון הפורצים ושאר החילות הלוחמים. תאוריות אלו אף ישונוו כקלאסיות, וביצוען ינותח מעשית, בכל צבאות העולם, ובכל המכללות הצבאיות הגבוהות בתבל – ומשך זמן רב.¹¹

**לך שמים לך ארץ,
ספרו של עזר ויצמן**

לפחות בכל האמור לגבי עזר ויצמן, מאשר מיכאל אורן בספרו על המלחמה שאותו [את ויצמן] "קרבות הקרקע לא עניינו במיוחד". לדבריו: "הוא השליך את יתרו על חיל האוויר ועל תוכנית "מוקד"¹². התפתחותה של תפיסת ההפעלה של חיל האוויר של עזר ויצמן ומקומו של החיל בתפיסת ההפעלה של צה"ל הם עניינה של קריאה מחודשת בספרו **לך שמים – לך ארץ**¹³.

לשונו של ויצמן מעידה על מודעות עצמית מפותחת ("ויצמן), אמרתי לעצמי"¹⁴) ועל חוסר עניין בסדר כרונולוגי למרות שמדובר בזיכרונות. כך למשל, הוא תיאר את הפרדה של הטייסים מארץ ישראל, ב-1948

מחלודק, מפקד הבסיס של חיל האוויר הציכי צ'סקי בודיביצה שבו הם למדו להטיס את מטוס המסרשמידט: "חלודק נפרד מאתנו בלחיצת יד טובה ומשלח

¹¹ שם, 46.

¹² מיכאל אורן, שישה ימים של מלחמה המערכה ששינתה את פני המזרח התיכון (אור יהודה: כנרת זמורה – ביתן, דביר, 2004), 214.

¹³ עזר ויצמן ודב גולדשטיין, **לך שמים – לך ארץ**, (תל אביב: ספרית מעריב, 1975).

¹⁴ ויצמן, **לך שמים**, 166.

אתנו עם ברכת הדרך: "תשתדלו לתפוס את המצרים על הקרקע ותדפקו אותם על הקרקע!". זה לקח לנו 19 שנים תמימות עד שביצענו את העצה הטובה של אדון חלודק".¹⁵

ויצמן העיד על עצמו שהחל לחשוב על מעמדו של חיל האוויר בצה"ל – "היחס בין עצמאותו התפעולית והמחשבתית לבין הצורך לראותו כחלק ממערך הכוחות"¹⁶ – ב-1950, אחרי התמרון השנתי צמ"ד (צפון, מרכז, דרום) ערב כניסתו לתפקיד ראש מחלקת אוויר, כשבפעם הראשונה נחשף ל"דיונים במישור צה"ל כללי". באותו תמרון זכר ויצמן: "שאלות של ארגון השתלבו בשאלות מבצעיות. שנים רבות ליוו לבטים קשים את השאלות הללו. הפתרונות לא היו חד משמעיים, היו ספקות, תהיות, ניסיונות, חיפשו דרך, ויתורים, השגות וניסיונות מחודשים".¹⁷ אולם בזיכרונו של ויצמן הכיוון הרצוי היה ברור.

ויצמן תיאר את אלוף אהרון רמז, מפקד חיל האוויר השני, כאיש ששכנע אותו להישאר בצבא ובתוך כך דאג לקידומו. רמז, בנו של דוד רמז מראשי מפא"י, שירת בסוף מלחמת העולם השנייה כטייס קרב (בדרגת סמל) בחיל האוויר הבריטי (R.A.F) בצפון מערב אירופה והביא את התפיסה הבריטית שלפיה לחיל האוויר נועדו, בנוסף לתפקיד ההגנה על שמי בריטניה, משימות אסטרטגיות שהחשובה שבהן היא הכרעה מהאוויר באמצעות הפצצות כבדות על ריכוזי אוכלוסייה ועל מטרות אסטרטגיות צבאיות ואזרחיות. הפצצות אלה תשבורנה את רוחה של החברה הגרמנית. במאמץ זה הופעלו מפציצים כבדים שאובטחו על ידי מטוסי קרב, אשר נועדו להגן עליהם מפני מטוסי הקרב הגרמנים. ויצמן זכר שהמסר של רמז היה: "חיל האוויר איננו כוח מסייע לכוחות היבשה! הוא כוח מכריע! העדיפות האווירית – היא שתקבע את גורל הקרב". עקב היעדר מפציצים כבדים בכמות מספקת בחיל האוויר הישראלי המשימה המשלימה, השמדת חיל האוויר של האויב, הפכה לעיקרית עד כדי זיהויה עם הכרעה במלחמה.¹⁸

¹⁵ שם, 56.

¹⁶ שם, 93.

¹⁷ שם.

¹⁸ שם, 100.

ניתן לזהות את השתקפותה של הדוקטרינה של ההכרעה באמצעות הפצצה אסטרטגית בתכנית הראשונית להקמת שירות אווירי שהגישו אהרון רמז והיימן שמיר שהיה טייס מפציצים בחיל האוויר האמריקאי, לבן-גוריון באוקטובר 1947.¹⁹ הצעתם הייתה לחלק את חיל האוויר ל"כנפים" של טייסות קרב שישרתו את הצרכים של פיקודים מרחביים ולכנף של מפקדת החיל שתכלול טייסות מפציצים. תפקידי החיל יכללו משימות טקטיות, מטרות מערכתיות כמו בידוד שדה הקרב ופגיעה בקווי התחבורה של האויב וכן: "פעולות הטרדה ועונש ע"י התקפת ריכוזי ישוב בעורף האויב".

ויצמן הגיע לדבריו למסקנה, בעקבות תמרון צמ"ד, שהניסיון של חיילות האוויר האמריקאי והבריטי מצדיקים את התביעה לעצמאותו של חיל האוויר.²⁰ עמדתו אינה מעידה על לימוד יסודי של הנושא. ההפצצות הקונבנציונאליות של חילות האוויר של בעלות הברית באירופה לא הכריעו את המלחמה, והחשיבות שיוחסה למשימות העצמאיות של מטוסי הקרב בהשגת עליונות אווירית בהגנה על בריטניה מפני חיל האוויר הגרמני ובאבטחת המפציצים בהתקפותיהם על מטרות באירופה, באו על חשבון תשומת הלב למשימות חיל האוויר בקרב המשולב בסיוע ישיר לכוחות הקרקע. לקחים שנלמדו במדבר המערבי בסיוע קרוב, לא היו לנחלת חיל האוויר בכלל ובעלות הברית נאלצו ללמוד שוב את תורת הסיוע האווירי הקרוב תוך לחימה במערב אירופה אחרי הנחיתה בנורמנדי. המעמד העצמאי שנקבע לחיל האוויר הבריטי ב-1918 ולחיל האוויר האמריקאי ב-1948 לא ביטלו את ההכרה בחשיבותן של משימות הסיוע הישיר גם כאשר המשמעות הייתה פיצול ארגוני.²¹

ויצמן הניח שהמניע היחיד להתנגדותם של "אנשי הקרקע" להשוואת מעמדו של חיל האוויר היה "כדי לשמר בידיהם את מעמד הבכורה שלהם". להבנתו, הם סבלו מ"קצת קנאה" שהתבטאה ברצון "להנמיך מעט את אפיהם" של הטייסים.²² הוויכוח הגיע לשיאו כאשר רמז דרש עבור חיל האוויר "עצמאות מסוימת" ולהכרה "בעדיפות צרכיו לעומת זרועות אחרות" כולל "תקציבים

¹⁹ המסמך התפרסם בביטאון חיל האוויר 43-44 וכנספח בספרו של צבי דרזנין, *היימן האיש והתקופה*, (תל אביב: זמורה, ביתן, מודן, 1980).

²⁰ ויצמן, *לך שמים*, עמ' 93.

²¹ בצבא הבריטי ב-1918 יצירת כוח מפציצים Independent Air Force עם משימות נפרדות מהסיוע הקרוב שהיה באחריות ה-R.A.F. בארה"ב הפרדת חיל האוויר שהוטלו עליו משימות אסטרטגיות, מחיל האוויר של הצבא ב-1948.

²² ויצמן, *לך שמים*, עמ' 93-95.

בלתי שגרתיים לרכש ולהתעצמות". תשובתו של הרמטכ"ל יגאל ידין הייתה לדבריו: "אתם תעשו בדיוק מה שאומרים לכם, כאשר יגידו לכם". כלומר חיל האוויר יהיה "חטיבה אווירית בכוחות היבשה"²³. במחאה לדברי ידין, התפטר רמז אבל מחויבותו של ויצמן לתפישת העצמאות של חיל האוויר רק התחזקה. דבריו של ויצמן משקפים תעדוף מחדש של משימותיו של חיל האוויר שתכליתו השגת הניצחון. מדובר לכאורה במאמץ משולב שבו "שיג חיל האוויר שליטה ויבטיח שמים נקיים בזירת הקרבות ומעל לריכוז אוכלוסין, רק אם תהיה מובטחת לו עליונות בקרבות אוויר "שגרתיים" "²⁴. מכאן נגזרת ההעדפה ברכש של מטוסי קרב. הדברים נוסחו בשנים שלפני מלחמת סיני בתורת לחימה (תו"ל) צה"לית. כך למשל בחוברת יסוד תורתית **לוחמת קרקע-אוויר (ארעי)** מ-1955²⁵ הופיעו הדברים הבאים:

המשימה הראשונה של החיל בזמן מלחמה הייתה עליונות אווירית. רשימת המשימות המלאה הייתה:

- א. השגה וקיום של עדיפות אווירית.
- ב. סיור אסטרטגי.
- ג. הפצצה אסטרטגית.
- ד. סיוע לכוחות היבשה.
- ה. סיוע לכוחות הים.²⁶

בהתאם כללי ההפעלה 'בסיוע לכוחות הקרקע' היו 'לפי סדר חשיבותם':

- א. להשיג ולקיים עדיפות אווירית מעל שדה המערכה.
- ב. למנוע מהאויב את השימוש החופשי של שדה המערכה לתנועות חייליו ותובלת אפסניה.
- ג. להגיש סיוע לכוחות ידידותיים הנמצאים במגע עם האויב.²⁷

²³ שם, 98.

²⁴ שם, 137.

²⁵ **לוחמת קרקע – אוויר (ארעי)**, מטכ"ל/אה"ד, מחלקת מחקר ופיתוח, **חוברת יסוד תורתית – 1-75**, ספרי הדרכה, (עקד המטה הכללי, תשט"ז/1955).

²⁶ שם, 1.

²⁷ שם.

בהינתן ש"האויב המסוכן ביותר של המטוס הוא – המטוס", כלומר :

משימתו הראשונה והעדיפה ביותר של כוח אווירי היא פגיעה בכוחו האווירי של האויב וניטרולו, על מנת להגיע לידי עדיפות אווירית ועל ידי כך לאפשר את הפעלת כוחנו האווירי נגד המטרות הכדאיות ביותר, ללא התחשבות במטוסי האויב.

אין לראות ביצוע משימה זו כשלב ראשון וחד פעמי בלבד. פעילות זו חייבת להתבצע בצורה נמשכת על מנת לקיים את העדיפות האווירית שהושגה.²⁸

יוצא מכאן שתפקידו העיקרי של חיל האוויר לכל משך המלחמה אינו לסייע ישירות למהלכים הקרקעיים, אלא לאפשר אותם בהתאם לטענה שלפיה :

לוחמת הקרקע מבוססת על שילוב מושכל של תנועה ואשר כל לחץ אווירי של האויב יש בו כדי לשלול מהם ["כוחות היבשה הידידותיים"] חלק ניכר מחופש פעולתם באשר לגורם התנועה, ביחוד לאור היום. כל אמצעי אפוא המאפשר קיום חופש-תנועה זה ע"י נטרול לחץ האויב באוויר יש בו משום תרומת רבת חשיבות למאמץ היבשתי.²⁹

החשיבות העליונה שיוחסה להשגת עליונות אווירית באמצעות מטוסי קרב באה לידי ביטוי בהתעקשותו של ויצמן כמפקד חיל האוויר על רכישתם של מטוסי המיראז' למרות שכושר הנשיאה שלהם היה נמוך³⁰ ושכושרם בסיוע ישיר לכוחות הקרקע היה מוגבל. למונח 'ארטילריה מעופפת' לא היה מקום בתפיסה זו. כדברי דניאל מולד על מלחמת ששת הימים: "סיוע לכוחות הקרקע" – "אין מונח זה חביב בחיל האוויר".³¹

ויצמן הודה שב-1956: "הה[י]תקעות במשימות של חיל האוויר הסיחה, באופן טבעי, את התעניינותי מתוכניות היבשה שאותן הכרתי רק באופן כללי".³² אם בהתייחסותו לכוחות הקרקעיים היה ויצמן ברור אך זהיר, לגבי חיל הים הוא

²⁸ שם.

²⁹ שם, 1-2.

³⁰ ראו דני שלום, 'יכרעם ביום בהיר. מבצע "מוקד"', כך הושמדו חיילות האוויר הערביים במלחמת ששת הימים", באוויר - פרסומי תעופה (2002): 64.

³¹ מולד, שמים טהורים, 28.

³² ויצמן, 155.

היה בוטה יותר. להערכתו חבל היה להקצות לחיל זה כסף וכוח אדם שכן חיל האוויר יכול היה להגן טוב ממנו על חופי הארץ.³³ מהדברים ומניסוחם עולה שויצמן שלט ב"שפת" הקרב המשולב ושילם לתפיסת ההפעלה התואמת מס שפתיים, אך אמונתו בייעודו האמתי של חיל האוויר קבעה את מדיניותו בבניין הכוח ובהכשרתו. את השְׁנִיּוֹת המשתמעת מדברי ויצמן ניתן לזהות למשל בדבריו על אחד הלקחים ממלחמת סיני: "שילוב מכסימאלי של פעולות כוחות ביבשה ובאוויר ומיצוי הדדי של היכולת המשותפת הכתיבו את הצורך לכנס תחת קורת גג משותפת את המפקדות של שני הכוחות ולאחד את מפקדות הדרגים הלוחמים".³⁴ כאילו הקמת מתחם מפקדת חיל האוויר בתחומי מחנה הקריה בתל אביב הייתה מיצוי של עיקרון הקרב המשולב. אשר לאחדות הפיקוד, התו"ל האווירי הדגיש תאום ושיתוף פעולה אבל פיקוד עצמאי: "משמעותה של השליטה המרכזית היא שאין להקצות כוח אוויר לצרכי לוחמת קרקע אוויר תחת פיקוד אחר ואין להטיל על הכוח האווירי משימות אשר תגרומנה לאיבוד השליטה המרכזית ולו רק לזמן מה".³⁵ שילוביות מיטבית חייבה, לפי עקד **תורת הקרב**, הפעלה של מכלול האמצעים הזמינים על ידי מפקד אחד. לפי התו"ל, כל מפקד חייב: "להפעיל את אמצעיו במשולב, כדי שיתרונותיו של אמצעי לחימה מסוג אחד ישלימו את מגבלותיו של אמצעי הלחימה מסוג שני, במגמה עיקרית שהאויב יקבל את המהלומה המוחצת ביותר".³⁶ "שילוביות" נוסח ויצמן הייתה הפעלה נפרדת למטרה כללית משותפת – ניצחון.

אין מלחמה בלי חיל האוויר, ואין להשיג הישגים – אם חיל האוויר אינו משמיד את חילות האוויר של האויבים, כדי להבטיח שליטה מלאה בשמים, ואין ניצחון חד משמעי וקולע אלא אם כן יכולים כוחותינו היבשתיים לפעול ללא אימת מטוסי האויב וכי כוחות היבשה שלנו אינם יכולים לשעוט במהירות אלא כאשר חיל האוויר שלנו נלחם לצידם במלוא כוחו.³⁷

³³ שם, 156.

³⁴ שם 164.

³⁵ לוחמת קרקע – אויר, 4.

³⁶ תורת הקרב כרך א', המטה הכללי עקד כללי 1-2, נובמבר, 1964, 4.

³⁷ ויצמן, 173.

מטוס "הספיט השחור", ששימש כמטוסו האישי של ויצמן בשירותו בצה"ל

וכן :

מהירות תנועת השריון שלנו לקביעת עובדות בשדות הקרב מותנית בעצמת חיל האוויר, על שני תפקידיו. מניעת התקפות אוויר על כוחות היבשה שלנו ויכולתנו להנחית מהלומות אוויר על כוחות היבשה והשריון של האויב, לשיבוש תנועותיהם ומהלכיהם.³⁸

גם כאן, בד בבד עם נוסחאות תורת הקרב המשולב, עולה מהמשך דבריו של ויצמן תפיסה אחרת לגבי השימוש בחיל האוויר להכרעה טרם המפגש היבשתי, עד כדי עיוות בדיעבד של מהלך מלחמת ששת הימים :

שליטה באוויר [בסיני] ללא סכנה של "מיגים", על ידי השמדה מוקדמת של מטוסי האויב או על ידי הרתעתם מפעולה מאפשרת למטוסינו לקטול את כוחות היבשה של האויב, עוד במצב ההתארגנות שלהם לפני הגיעם אל זירת הקרב. כך בדיוק קרה במלחמת ששת הימים.³⁹

גרסה זו של מהלך המלחמה תאמה באופן חלקי את התרחיש שהוצג ב**תורת הקרב**, אשר לפיו חיל האוויר יכול, אמנם, "להוסיף מעצמת האש שלו על האויב ולהגביר בכך את עצמת האש הכללית של כוחות היבשה המשתתפים בקרב",

³⁸ שם, 175.

³⁹ שם, 175.

אבל למרות ש"לפעולה זו נודעת חשיבות רבה [...] אין בה שינוי מהותי מכריע לעומת אמצעי הלחימה היבשתיים". לעומת זאת חיל האוויר:

יכול לשתק כמעט כליל את אפשרות התנועה והתמרון של כוחות היבשה [...]. לפעולה זו של ח"א יש השפעה מכרעת על הלחימה ביבשה, כי צד שיש לו עדיפות באוויר עשוי [...] לשתק כמעט כליל את אפשרות התנועה של האויב ועל ידי כך ליצור את התנאים המוקדמים להכרעת האויב. כדי שח"א יוכל לתרום תרומה מכרעת לקרב היבשה וכדי למנוע בעד ח"א של האויב לשתק את תנועתנו, ישאף ח"א קודם כל להכריע את ח"א של האויב ורק לאחר מכן להשתתף בפועל בהכרעת האויב בקרב היבשה.⁴⁰

חלוקת המשימות העיקריות של חיל האוויר לשני שלבים נפרדים ועוקבים בסדר שהוא חמור ומחייב, אפשרה להגדיר באופן חד-משמעי את מדרג החשיבות והקדימות שלהם. אין סיוע מאסיבי של חיל האוויר למאמץ הקרקעי עד שתושג עליונות אווירית מוחלטת על ידי השמדת חיל האוויר של האויב. ההכרעה במלחמת ששת הימים בסיני הייתה בשני קרבות הבקעה אוגדתיים של אוגדת טל (84),⁴¹ – בציר הצפוני, ושל אוגדת שרון (38) באום כתף – בציר המרכזי. בשניהם השתתפות מטוסי חיל האוויר הייתה מינורית ביותר – באמצעות מטוסי אימון מסוג פוגה מגיסטר שחומשו ברקטות ותקפו סוללות תותחים. רק ביום המלחמה השני, אחרי שהמערכים הקרקעיים של המצרים בקדמת סיני נפרצו, פעל חיל האוויר נגד הצבא המצרי בתוקפו כוחות שנועו בצירים מהתעלה מזרחה. מפקדי הטייסות לא השתתפו בנוהל הקרב היבשתי ולא הכירו את היעדים הקרקעיים. רן פקר, מפקד טייסת מיראזיים (201) במלחמה, העיד שבחודשי ההמתנה: "עסקנו בטייסת בשני נושאים בעלי חשיבות רבה – טיסה בגובה נמוך מאוד והארגון והניהול המבצעי של הטייסת".⁴² יוצא מן הכלל בלתי פורמלי היה הסידור של רפאל איתן (רפול),

⁴⁰ תורת הקרב, 6.

⁴¹ בהקשר זה מעניינים דבריו של האלוף טל בתדריך מפקדים לפני הקרב: "הקרב שלנו יהיה קרב המבחן ביבשה [...] מי שינצח יעבור מבחינה מוראלית לאופנסיבה ומי שיכשל יעבור לנסיגה מבחינה נפשית [...] גורל הקרב ביבשה תלוי בהצלחת הקרב שלנו, פרושו שגם גורל המדינה כולה תלוי במה שאנחנו נעשה [ההדגשה במקור]", בתוך: אל"ם מרדכי בר-און (עורך), *ששה ימים 5.6.67 צבא הגנה לישראל*, מטכ"ל – קצין חינוך ראשי. משרד הביטחון – ההוצאה לאור, (1968), 38.

⁴² רן רונן (פקר) עם דני שלום, *נץ בשחקים*, (תל אביב: ידיעות אחרונות. ספרי חמד, 2002), 170-169.

מפקד חטיבת הצנחנים הסדירה (35), עם "מפקד טייסת המיראזים שלנו, ותיק, שאם הוא שומע בקשר קרקע-אוויר את המילים "חומצה אדומה", הוא מתפנה מכל עיסוק אחר וחש אלי", כפי שאמנם קרה בשלב מתקדם של הקרבות, אחרי הלחימה ברצועת עזה, כשהחטיבה נעה מערבה לכיוון התעלה.⁴³ לטענת התרומה המכרעת של חיל האוויר לאפקטיביות של כוחות הקרקע הוסיף ויצמן הצדקה נוספת להתמקדות הבלעדית של חיל האוויר בהשמדת חיל האוויר המצרי (ואחרי הירדני והסורי) ולשמירה על העליונות האווירית. לטענתו, זו למעשה דרך הפעולה היחידה הפתוחה בפני חיל האוויר מעצם מהותו, כאשר "כל כוחו של המטוס הוא בתוקפנותו".⁴⁴

כוחות שריון ויבשה יכולים להיערך לקרבות הגנה וספיגה וכתוצאה מכך עשוי כוחו של האויב להישבר והדרך נסללת להתקפת נגד מוחצת על כוחו המדולדל של האויב [...]. האפשרות לנהוג כך באוויר לא נראתה בעיניו כסבירה. לא הנחנו אז שמגננה אווירית יכולה להיות יעילה. סברנו, כי כוחו של חיל האוויר ועוצמתם של המטוסים גלומים בתוקפנותם.⁴⁵

לדבריו:

מאז מבצע "קדש" הטפנו לצורך, אולי מוטב להכרח [דגש במקור], שחיל האוויר יבוא על מלוא ביטויו כגורם מכריע במלחמה הבאה – על ידי הנחתת המכה הראשונה. ראינו בזה ערובה לניצחון.⁴⁶

העמדתה של מהלומת פתיחה של חיל האוויר נגד חיל האוויר המצרי, כתנאי הכרחי להצלחה קרקעית מהירה ומוחצת, התקבלה כמוסכמה לפחות על ידי חלק מחברי המטכ"ל. במפגש המפורסם ב-28 במאי 1967 בין פורום המטכ"ל לבין ראש הממשלה ושר הביטחון לוי אשכול, אשר לווה בשר יגאל אלון, הצהיר דוד אלעזר, מפקד פיקוד הצפון: "הנתון הקבוע הוא שצה"ל חייב להיות

⁴³ רפאל איתן (רפול) עם דב גולדשטיין, סיפור של חייל, (תל אביב: הוצאת מעריב, 1986), 96-97.

⁴⁴ ויצמן, 178.

⁴⁵ שם, 177.

⁴⁶ שם, 178.

הראשון שיפעל, ולהפעיל את חיל האוויר. אם האויב ישיג עליונות אווירית לא יוכל צה"ל להשיג ניצחון מוחץ, ואם ינצח יהיה זה במחיר קטלני".⁴⁷

תפיסתו של ויצמן זכתה ליישום מיטבי במבצע "מוקד" ובעיתויה בסדר הפעולות של צה"ל בחתירה להכרעה כבר במהלך הפתיחה של המלחמה. התפישה הפכה לאידאולוגיה וסדר הפעולות התקבע כמחייב: "אותן שלוש שעות ביוני 1967 תרמו למיצוי מושלם של התפיסה המבצעית של חיל האוויר: תקיפת האויב בבסיסיו, השגת עליונות אווירית, ו"לאחר מכן השתלבות בקרב היבשה".⁴⁸

האפשרות של סיוע לקרב היבשתי תוך הרחקת חיל האוויר של האויב ממרחב הלחימה בטרם השמדתו המוחלטת וסיוע באותה עת למאמץ הקרקעי לא נדונה – וההמשך ידוע.

אין בדברים אלה סיכום של מחקר אלא, לכל היותר, ניסיון חלקי לתת ביטוי לתסכול הנובע מהקושי לקדם מחקר מעמיק על סיבותיו של הקושי ההיסטורי של צה"ל ליישם בצורה מלאה ומוצלחת את תורת הקרב המשולב שעל חשיבותה כולם מסכימים. דומה שחלה עליו האמירה (המיוחסת בטעות למרק טווין) על מזג האוויר שכולם מדברים עליו אך איש אינו עושה דבר בעניינו.

⁴⁷ שמעון גולן, *מלחמה בשלוש חזיתות. קבלת החלטות בפקוד העליון של צה"ל במלחמת ששת הימים* (צה"ל – הוצאת "מערכות"/משרד הביטחון – ההוצאה לאור, צה"ל – המחלקה להיסטוריה, 2007), 125. בדיעבד הסביר אלעזר שאמירתו הייתה טקטית: "אנחנו רוצים לתקוף מיד, ועלינו להגיד שצריך לתקוף מיד". ראו חנוך ברטוב, *48 שנה ועוד 20 יום* (תל אביב: הוצאת מעריב, 1979, מהדורה שנייה), 123.

⁴⁸ אורי דרומי, "חיל האוויר בשני העשורים הראשונים – ממלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים", בתוך: *מגביהים עוף. חיל האוויר – אתגרים ומשימות*, ("אוניברסיטה משודרת" סדרת הביטחון הלאומי במסגרת המכללה לביטחון לאומי, משרד הביטחון, 2011), 29.

רשימת מקורות

- אורן, מיכאל. שישה ימים של מלחמה המערכה ששינתה את פני המזרח התיכון. אור יהודה: כנרת, זמורה – ביתן, דביר. 2004.
- איתן, רפאל (רפול) וגלדשטיין, דב. סיפור של חייל. תל אביב: הוצאת מעריב. 1986.
- אלון, אמיר. "נחשפו הקלטות הטייסים מששת הימים: השמידו את מטוסים האויב על הקרקע". *ynet*. 12.02.2017.
- אלון, אמיר ושמולבלי, אטילה. "המטוס הפך לכדור אש" - עדות טייס מששת הימים". *ynet*. 12.02.2017.
- ברטוב, חנוך. 48 שנה ועוד 20 יום. תל אביב: הוצאת מעריב. 1979.
- בר-און, מרדכי. ששה ימים 5.6.67 צבא הגנה לישראל. מטכ"ל – קצין חינוך ראשי. משרד הביטחון – ההוצאה לאור. 1968.
- גולן, שמעון. מלחמה בשלוש חזיתות. קבלת החלטות בביקוד העליון של צה"ל במלחמת ששת הימים. צה"ל – הוצאת מערכות/משרד הביטחון, המחלקה להיסטוריה. 2007.
- דרומי, אורי. "חיל האוויר בשני העשורים הראשונים – ממלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים". מתוך מגביהים עוף. חיל האוויר – אתגרים ומשימות. "אוניברסיטה משודרת": סדרת הביטחון הלאומי במסגרת המכללה לביטחון לאומי, משרד הביטחון. 2011.
- דרנזדין, צבי. היימן האיש והתקופה. תל אביב: זמורה – ביתן, מודן. 1980.
- ויצמן, עזר וגולדשטיין דב. לך שמים – לך ארץ. תל אביב: ספרית מעריב. 1975.
- יגאל, אלון. "סוף מעשה במחשבה תחילה". מלחמה וניצחון. תל אביב: מ. מזרחי. 1967.
- מולד, דניאל. "שמים – טהורים – מבצעיו של חיל-אוויר". מלחמה וניצחון. נערך על-ידי ארבל נפתלי. תל אביב: מ. מזרחי, 1967.
- קמחי, דוד ובבלי, דן. סופת האש מלחמת ששת הימים, מקורותיה ותוצאותיה. תל אביב: מהדורת מעריב. 1968.
- רוני, רן. נץ בשחקים. עורך שלום דני. תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד. 2002.
- שגב, שמואל. סדין אדום מלחמת ששת הימים. תל אביב: טברסקי, [הדפסה ראשונה]. אוגוסט 1967.

- שלום, דני. כרעם ביום בהיר – כך הושמדו חילות האויר הערביים במלחמת שישת הימים. באויר פרסומי תעופה : 2002.
- תורת הקרב כרך א'. המטה הכללי עקד כללי 2-1. נובמבר, 1964.
- Randolph, S. Churchill and Winston, F. Churchill. *The Six Day War*. London: Heinemann, 1967.